

A hazai beruházások alakulásának főbb tendenciái az elmúlt évtizedekben és néhány tanulság – II. rész

Ágazati és regionális folyamatok. A beruházások forrásai

SCHWEITZER IVÁN

A cikk a hazai beruházások alakulásával foglalkozik, és a főbb folyamatokat, jellemzőket vizsgálja. A második rész ágazati elemzéssel kezdődik. A szerző a statisztikák alapján három csoportot különböztet meg. A termelőágazatok közül a meghatározó súlyú feldolgozóipar beruházásai az elmúlt évtizedben kiemelkedően gyorsan növekedtek, ami főképp a működő tőke beáramlásának köszönhető. Az üzleti szolgáltatások közül a kereskedelem beruházásainak aránya – hasonló forrásból – nőtt. A közszolgáltatások, amelyek közé az egészségügy és az oktatás is tartozik, veszítettek súlyukból. A regionális elemzésből megállapítható, hogy az ország hagyományos kettészakadása a működő tőke beáramlásának évtizedében nem mérséklődött, sőt kissé mélyült is. A beruházások forrásai között a külföldi tőke aránya nőtt, a hazai megtakarítások rátája nemzetközi összehasonlításban közepes.

Ágazati helyzetkép

Első megközelítésben a nemzetgazdaság szerkezetét a tevékenységek produktuma szerint oszthatjuk fel termelésre (anyagi javak létrehozására) és szolgáltatásra (nem materiális javak létrehozására). A 20. században a világgazdaság egészére – és benne minden nemzetgazdaságra – jellemzőnek mondható trenddé vált a szolgáltatások arányának, szerepe jelentőségének előretörése, ami az utóbbi évtizedekben a tudásalapú társadalom és gazdaság kialakulásához kapcsolódik. Természetesen ez a beruházásokat, azok összetételét is érinti. Megnövekedett a tudás, képzés, oktatás fontossága, ennek megfelelően az ilyen irányú szolgáltatások beruházásainak súlya. Mindazonáltal e területre, de tágabban a szolgáltatások legnagyobb hányadára elmondható, hogy az anyagi termelésnél kisebb arányban igényelnek materiális beruházásokat. Meg kell jegyeznünk, hogy egy ettől eltérő hullám éppen a legutóbbi években ért lefelé menő periódusába; ez a gazdaságnak és ezen belül éppen a legnagyobb mértékben a szolgáltatásoknak a számítógépesítésével és a telekommunikációs, informatikai technikai forradalom vívmányai-val való ellátásával függ össze, ami az előző évtizedben igen nagy beruházásokat tett szükségessé ebben a szektorban.

A beruházások szerkezetét tekintve a más dimenzióban elsődleges jelentőségű csoportosítás azt veszi alapul, hogy *ki a beruházó*. Két tág, meghatározó kör rajzolódik ki: a

Schweitzer Iván, a KOPINT-DATORG Rt. főmunkatársa.

vállalkozók és az állam. E két kör meglehetősen zavarosan átfedi egymást az állami tulajdonon alapuló („szocialista”) tervgazdaság körülményei között, amikor az állam vállalatainak a beruházásai a legnagyobb súlyúak. Az állam éppen mint beruházó mutatja abban a rendszerben gazdasági téren a legrosszabb formáját, éppen itt érhető tetten a rendszer gazdasági csődjének ősforrása. Voluntarizmus, presztízsbetűhűzések, rossz hatékonyság, rossz kivitelezés – ezek a klasszikus idők jellemzői, amelyeken a reformok alig enyhíthettek, hiszen eredetük a tulajdonviszonyokban, a tulajdonlás folyamatában van. A privatizáció az, ami ezen gyökeresen változtatott, amellyel az állam megszűnt vállalkozó lenni, és visszalépett valódi állami (közszolgálati) funkcióiba. Ez a folyamat nem zárult le, ezzel szemben időnként mintha nemcsak megtorpanni, hanem visszafordulni is látszana, amikor privatizáció helyett egyes vállalatok, vállalatrészek kormányzati „megvásárlásáról”, állami kezelésben történő működtetésének perspektívásáról esik szó (például néhány hónapja a MOL gázüzletág ügye).

A *vállalkozói kör* két részre osztható a korábban említett dimenzió bekapcsolásával: *termelőre* és *szolgáltatóra*. Mivel az állam tevékenysége is szolgálat, meg kell különböztetni a vállalkozók által végzett szolgáltatásokat – nevezzük őket üzleti szolgáltatásoknak – az állam által végzettektől, amelyeket közszolgáltatásként szokás emlegetni. A különböző körök közötti elhatárolás természetesen sosem egyértelmű, a határokat mindig nehéz megvonni. Ennél fontosabb azonban, hogy a közszolgálati körön kívül az állam ma még számos, alapjában üzleti szolgáltatásként működtethető (sőt, gazdálkodási mechanizmusának lényegét tekintve ma is úgy működő) tevékenységet saját tulajdonában és felügyelete alatt tart. Lehetetlen nem észrevenni, hogy ezek a tevékenységek milyen alacsony hatékonysággal, válságosan működnek nálunk, nemzetközi összehasonlításban is (vasúti és légi közlekedés, posta).

Az állam valódi közszolgáltatásait a társadalom számára végzett igazgatási, védelmi feladatok jelentik. A jelenleg érvényes és ma még alig vitatott felfogás szerint az állam felelőssége és közszolgálati feladata az oktatási és az egészségügyi szolgáltatások biztosítása. E téren azonban a gyakorlatban az államon kívüli (de nem vállalkozói) szervezetek is működnek (egyházak, magánalapítványok), és megjelentek az első vállalkozói szolgáltatást nyújtó cégek is. Végül igen fontos, de a központi költségvetésből és az önkormányzatok költségvetéséből is csak nehezen elkülöníthető állami beruházási tevékenységi kör az infrastruktúra-fejlesztés.

Mindezt azért volt szükséges előrebocsátani, mert a beruházásokat a nemzetgazdaság ágazatai szerint felosztó statisztika értelmezése ezt nélkülözhetetlenné teszi. A beruházások szempontjából a KSH a nemzetgazdaságot legnagyobb vonalúbb bontásában 14-15 ágazatra osztja fel. Ezek között vannak homogén és igen kicsi ágazatok (például a halászat, amelyet az utóbbi időben a mezőgazdasággal összevonnak), és óriási, igen vegyes területek (egy ágazatba tartozik például az ingatlanügylet, bizonyos számítástechnikai tevékenység, valamint a kutatás és kísérleti fejlesztés). Bár további bontás (talán leginkább éppen az utóbb említett példa esetében) indokolt lenne, a roppant szerteágazó nemzetgazdasági tevékenység sokkal jobb összevont csoportosítása aligha elképzelhető, annál is kevésbé, mivel már az egy fokkal homogénebb körre törekvéskor is 93 alágazattal kénytelenek a statisztikusok dolgozni, ami a szokásos, publikált információszolgáltatásban már igen nehézkesen lenne kezelhető. (Meg kell említenünk, hogy az ágazatok között a viszonylag magas arányú ún. „egyéb szolgáltatások” tartalma az alágazati részletezésből sem derül ki.)

A beruházások ágazati bontásából az elemzéshez viszonylag jó közelítéssel az előbb körülhatárolt három összevont csoport rajzolódik ki: az első öt ágazatot a *termelőágazatok* jelentik, a második ötbe az *üzleti (piaci) szolgáltatások* tartoznak, végül a harmadik csoportba tartozó négy ágazat együttesen lényegében a *közszolgáltatás körével* azonosítható. (Lásd az *1. táblázatot*.)

A beruházások megoszlása gazdasági ágak szerint
(Százalékban)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	3,1	2,9	2,9	3,4	3,6	3,6	3,3	2,9
Bányászat	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5	0,3
Feldolgozóipar	20,4	19,3	21,5	23,4	23,2	25,7	28,7	25,6
Villamos energia, gáz-, hő- és vízellátás	8,4	8,9	8,7	7,1	6,7	7,6	7,2	6,7
Építőipar	1,8	1,9	1,6	2,0	1,7	1,9	2,0	1,7
<i>Termelőágazatok</i>	<i>34,2</i>	<i>33,5</i>	<i>35,1</i>	<i>36,2</i>	<i>35,5</i>	<i>39,3</i>	<i>41,7</i>	<i>37,3</i>
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	5,8	5,2	4,7	7,9	6,4	6,8	7,9	7,4
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1,1	0,9	0,8	0,8	1,0	0,9	1,1	1,1
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	18,3	21,0	19,0	16,2	18,9	16,6	14,9	17,8
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	4,7	4,2	5,1	3,3	2,5	2,8	2,2	2,5
Ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	21,1	19,8	22,4	24,2	22,6	18,4	19,4	20,7
<i>Üzleti szolgáltató ágazatok</i>	<i>51,0</i>	<i>51,1</i>	<i>52,0</i>	<i>52,4</i>	<i>51,4</i>	<i>45,5</i>	<i>45,4</i>	<i>49,5</i>
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	4,2	4,5	3,6	3,0	3,9	6,0	4,6	4,8
Oktatás	2,8	2,4	2,4	2,2	2,1	2,0	2,2	2,0
Egészségügyi és szociális ellátás	3,8	3,8	3,3	2,4	2,6	2,4	2,0	2,0
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	4,0	4,7	3,5	3,8	4,5	4,9	4,2	4,3
<i>Közszolgáltatások</i>	<i>14,8</i>	<i>15,4</i>	<i>12,9</i>	<i>11,4</i>	<i>13,1</i>	<i>15,2</i>	<i>12,9</i>	<i>13,2</i>
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH Évkönyv, 1996, 1999. Legfrissebb adatok: Beruházás, 2000. I–IV. negyedév.

A három nagy kör arányának számsorait követve első ránézésre igen csekély mozgást észlelünk: a *termelőágazatok* beruházásainak aránya a 90-es évtizedben 33–40 százalék között van (kivétel az 1999-es csúcsarány: 41,7 százalék), az üzleti szolgáltatókéké 45–52 százalék között, a közszolgáltatásoké 11–15,5 százalék között. Ilyen nagy volumenek mellett azonban a kisebb kilengések is sokat számítanak. Figyelemre méltó, hogy a termelőágazatok aránya 1994-től (egyetlen, 1997. évi megszakítással) folyamatosan nőtt, 2000-ben viszont jelentősen mérséklődött. Ugyanilyen ívet ír le – hiszen részese-e körben dominál – a feldolgozóipar. Az *üzleti szolgáltatások* 1997-ig az összes beruházásoknak több mint a felét adják, 1998–1999-ben mérséklődnek és 2000-ben is 50 százalék alatt maradnak. A *közszolgáltatások* arányát tekintve első megközelítésben arra érdemes felfigyelni, hogy az 1995–1997 közötti – érthető módon kisebb – arány 1999-ben és 2000-ben visszaköszön.

Vizsgáljuk meg közelebbről a nagy köröket. A termelőágazatok körében – a *feldolgozóipar* után, amely a nemzetgazdasági beruházások ötödét-negyedét teszi ki (1997. évi csúcsrészesedése 28,7 százalék), és amelyről részletesen lesz még szó – az *energetikai* ágazat beruházásainak részesedése a legnagyobb. Aránya 1993–1995 között 8,4–8,9 százalék között mozgott, 1996-tól – vagyis a privatizációt követően – azonban végig jóval 8 százalék alatt maradt. A privatizáció után várt energetikai beruházások elmaradásához többféle megközelítésben lehet és szokás kommentárt fűzni. Egyfelől kétségtelen, hogy a hazai gazdaság kiugró ütemű fejlődése ellenére az energiaigény nem haladta meg, és közeljövőben sem haladja meg a kapacitásokat. Nagyobb arányban korszerűsítő beruházásokra sem került

ez idáig sor, amit sokan az energiaipari vállalatok 100 százalékban vagy magas arányban külföldi tulajdonosai és a magyar állam (kormány) közötti – elsősorban az árképzéssel és árszinttel kapcsolatos – vitára vezetnek vissza. A *mezőgazdaság* beruházásai 3 százalék körüliek, csak 1994–1995-ben és 2000-ben estek ez alá. A mezőgazdaságban a nagyfokú elmaradás és a szerkezetátalakítás, a minőségjavítás elengedhetetlen szükségessége miatt igen masszív beruházásokat kellene végezni, amit hátráltatott, és ma is fékez a tulajdonviszonyok, a tulajdonosi szerkezet megoldatlansága és a körülötte folyó erősen átpolitizált vita, huzavona. Az *építőipar* beruházásainak részesedése 2 százalék alatt van, és az átlagtól erősen eltérő kilengéseket mutat. 1996-ban, tehát restriktív évben a mezőgazdasági beruházásoknak mind az aránya, mind az éves növekedési üteme csúcsot ért el (2 fölé emelkedett, illetve nem kevesebb, mint 27,4 százalékos bővülést mutatott). A 2000-ben az építőipari termelésekben mutatkozó fellendülést a jelek szerint az – általános konjunktúrával összhangban kiugróan magas – 1998. évi építőipari beruházások alapozták meg. A bányászat mint ágazat, bár külön szerepet, jelentéktelen (0,5 százalék körüli aránya), mivel a legjelentősebb bányákat a 90-es évek elején az erőműveket tüzemeltető vállalatokhoz csatolták, ami az akkor elkerülhetetlen bányászati léépítés következményeinek kezelésében igen ésszerű és jól bevált hűzés volt.

A feldolgozóipar után még két olyan ágazat van a nemzetgazdaságban, amelynek beruházásai a 90-es évtizedben igen nagy részesedésükkel meghatározóak voltak a beruházások alakulásában. Mindkettő többféle, a KSH által nem indokolatlanul egy csoportba sorolt tevékenységből tevődik össze. Elnevezésük egyben konkrét felsorolás. A nagyobbik közülük, amelynek beruházásai az időszak elején meghaladták a feldolgozóiparét, az *„ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységeket segítő szolgáltatás”*. Fontos tudni, hogy az ingatlanügyletek adják az ágazat beruházásainak több mint 90 százalékát. Az ágazat beruházásai 1996-ban és az utolsó két évben növekedtek kiemelkedően, részesedésük pedig 1995 és 1997 között volt különösen magas. A *„szállítás, raktározás, posta és távközlés”* ágazat beruházásainak növekedése igen sajátos: két-két nagyon rossz (csökkenő volumenű) évet egy vagy két nagyon jó (10 százalék feletti, sőt 1994-ben és 1997-ben 20 százaléknál nagyobb) növekedést mutató év követ. Figyelembe kell venni, hogy ebben az ágazatban vannak a korábban említett állami óriásvállalatok (MÁV, MALEV, posta), amelyek nagy összegű beruházásai érhető módon egy-egy évben lökészerűen jelentkeznek. A *„kereskedelem és javítás, karbantartás”* ágazat az időszak elején 5 százalék körüli, később inkább 7 százalék körüli részesedéssel (kereskedelmi központok építése). Kiugró növekedésű évek: 1993, 1996 és 1998–99. A *pénzügyi tevékenység* és kiegészítő szolgáltatásai ágazat a kereskedelemmel ellentétben az időszak elején, 1993-ban és 1994-ben mutat (önmagához képest) magas (4-5 százalék) részesedést (bankprivatizáció), utána alacsonyabbat (2-3 százalék).

A közszolgáltatás csoportjában a *közigazgatás* beruházásai 1993 óta sajátos mozgást írtak le. Az időszak első két évében 4 százalék feletti részesedést mutattak, 1995–1997 között 4 százalék alatt voltak, majd 1998-ban (73,5 százalékos volumennövekedéssel) részesedésük csaknem 6 százalékra ugrott, és arányuk ezután is viszonylag magas (4,5–5 százalék közötti) maradt. Mind az *oktatás*, mind az *egészségügy* beruházásai végig – váltakozva – 2–4 százalék között mozogtak. Figyelemre méltó, hogy az egészségügy aránya 1993–1994-ben a 4 százalékhoz közelített, 1996-tól kezdve azonban 2-2,5 százalék körül alakul. Ennek hátterében feltehetően az áll, hogy a kormányok az egészségügy reformja előtt nem akarnak nagyobb összegeket fordítani az egészségügyre. Hasonló okok lehetnek a mögött is, hogy az oktatás nemzetgazdasági beruházásokból való részesedése is magasabb az időszak kezdetén, mint 1996 óta.

A nemzetgazdaság ágazatai közül a feldolgozóipari beruházások összetételének alakulását részletesebb bontásban is megvizsgáljuk, hiszen a gazdasági szerkezet gyökeres megváltozásának meghatározó jelentőségű eleme ez.

A beruházások megoszlása a feldolgozóiparban szakágazatok szerint
(Százalékban)

Ágazati besorolás	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
15+16 Élelmiszeripar, dohányipar	15,1	24,2	26,7	24,0	15,7	16,4	14,5	12,5
17+18 Textilipar, ruházati ipar	2,9	4,3	3,5	2,6	2,4	4,7	3,4	2,7
19 Bőrtermékek, lábbeli	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2	0,5	0,7	0,3
20 Fafeldolgozás	1,1	1,4	1,0	1,5	1,1	1,2	1,3	1,0
21+22 Papír- és nyomdaipar	6,3	5,0	4,9	3,3	4,7	3,7	4,8	4,3
23 Kőolaj-feldolgozás	17,5	16,6	18,4	17,9	11,5	11,9	12,2	10,5
24 Vegyi termékek gyártása	8,3	12,9	11,9	12,1	13,0	12,5	13,3	13,8
25 Gumiipar	1,8	5,1	2,8	2,7	3,5	4,0	6,4	4,3
26 Nemfém ásványi termékek feldolgozása	3,1	3,9	4,2	3,5	5,4	5,3	4,9	3,7
27+28 Fémfeldolgozás	12,6	6,7	7,7	7,3	9,1	8,5	6,1	5,7
29 Gépgyártás	3,5	3,9	8,4	4,0	4,3	4,8	4,3	5,0
30–33 Villamosgép-ipar	6,6	8,8	6,7	9,0	12,6	12,3	15,1	18,1
34+35 Járműgyártás	19,7	4,7	2,3	10,9	16,0	12,5	11,7	17,1
36+37 Egyéb	0,9	2,0	1,1	0,7	0,6	1,6	1,3	0,9
<i>Feldolgozóipar</i>	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: KSH évkönyvek.

Igen határozott tendenciák olvashatók ki az iparágak 23 csoportos (de számos esetben összevontan kezelt) KSH-bontásából arról, milyen beruházási képességei, lehetőségei voltak az egyes iparágak vállalatainak, és mennyire voltak ezek tartósak. Az adatsor 1992-től állítható össze viszonylag változatlan csoportosításban. Mint minden esetben, itt is egészen kis és egészen nagy, egészen homogén és egészen eltérő tevékenységek konglomerátumát jelentő csoportokról van szó. A legfontosabb, legnagyobb változások azonban egyértelműen kirajzolódnak. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a gépipar előretörése. 1999-ben a gépipar beruházásai a feldolgozóipari beruházások 40 százalékát érték el, míg 1993-ban és 1994-ben még 17,4 százalékon voltak. (A magas 1992-es arányszám – a gazdaság átalakulási válságának mélypontján – azért nem jellemző, mert a járműipar az IKARUS egy végül is sikertelen kitérés kísérlete kapcsán abban az évben óriási beruházást mutatott fel, ezáltal az iparág beruházásainak feldolgozóipari részesedése csaknem 20 százalékra nőtt, a gépiparé pedig csaknem 30 százalékra.) A gépiparon belül nyomon követhető a villamosgép-ipar óriási fellendülése (számítástechnikai, távközlési eszközök gyártása). Az iparág beruházásai az 1994. évi 6,7 százalékos feldolgozóipari részesedésről 1999-re 18,1 százalékra nőttek. A járműgyártás aránya az 1992-es már említett 19,7 százaléktól 1993-ra 4,7 százalékra esett vissza. A növekedés 1995-ben kezdődött (10,9 százalék) és 1999-re 17,1 százalékig jutott el. (Lásd a 2. táblázatot.)

Egyenletesen magas beruházási aránnyal tűnik ki a 90-es években a *vegyipar*: részesedése a feldolgozóiparban 1992-ben 27,7, 1999-ben pedig 28,5 százalék, és a köztes években is ekörül van, sőt gyakran nő 30 százalék fölé. Például 1993–1995 között történt így, amikor a két kiemelkedő részesedésű vegyipari ágban, a kőolaj-feldolgozásban és a vegyi termékek gyártásában egyaránt jelentős beruházások történtek. A kőolaj-feldolgozásban az 1992–1995 közötti években folytak különösen nagy beruházások (a feldolgozóiparban való részesedés 16–18 százalékos volt), ezek 1996-tól egy szinttel

lejjebb, de egyenletesen folytatódtak (10–12 százalék). A vegyi termékek gyártásának fő vállalatai a TVK, BC és a gyógyszeripari óriások. Fontosnak tartjuk, hogy ezek alapján hazai tőkéjű vállalkozások, amelyekben a hazai nagytőkéjé a vezető szerep, a döntési pozíció, legalábbis így volt a legutóbbi időig, amikor is egyes cégeknél tőzsdei nem egyeztetett („ellenséges”) kivásárlással a tulajdonviszonyokban jelentős változások történtek. Az iparág nagyvállalatai a 90-es években mindvégig magas szinten megtartották beruházási képességüket. A vegyipari termékek gyártása iparág részesedése 1993 és 1999 között a feldolgozóipari beruházások 12–14 százaléka között mozgott.

Nagyberuházó iparág még az *élelmiszeripar*, amelynek beruházásai a 90-es években sajátos ívet írnak le. Az 1992-es 15,1 százalékos indulást három 25 százalék körüli év követi. Ez óriási fellendülést jelent, amiben a privatizáló nyugati tőke pozitív értékelése fejeződik ki. 1996-tól mintegy 10 százalékponttal 15 százalék körülire csökken a részesedés, és 1997-től ehhez képest is lekonyul az ív, az 1999. évi 12,5 százalékig. Nagyon kedvezőtlen lenne, ha ez a külföldi tőke végleges érdekeltségvesztésének jele lenne, mert az iparág hazai tőkéjű nagyvállalatainak beruházásképesége általában alacsonynak mondható, nem elegendő az EU-ba és a világgazdaságba Magyarország agráradottságaihoz méltó beilleszkedéséhez. A textil- és ruházati ipar, a papír- és nyomdaipar, a lényegében az építőanyag-ipart jelentő „nemfém ásványi termékek gyártása” még három számottevő beruházási arányt mutató iparág, részesedésük 3–5 százalék között hullámzik. A kohászat („fémfeldolgozás”) beruházásainak túlnyomó része hosszabb ideje lényegében a Dunaferr beruházásaiból áll. Az iparág aránya a feldolgozóiparban 1993–1998 között 6–9 százalék, 1999-ben 5–7 százalék.

3. táblázat

A befektetett külföldi működő tőke részesedése az összes vállalati jegyzett tőkében
(Százalékban)

	1992	1996	1998
Mezőgazdaság	0,8	6,1	7,2
Halászat	1,5	12,3	12,9
Bányászat	15	34,9	27
Feldolgozóipar	20,5	51,1	59,8
Villamos energia, gáz-, hő- és vízellátás	0,3	21,4	31,2
Építőipar	16,8	41,5	28,5
Kereskedelem, javítás	14,9	36,2	46,2
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	15,9	38,6	31,2
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	2,6	22,9	22,6
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	22,1	43,6	48,2
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	5,6	20,5	25,3
Oktatás	30,6	12,7	11,2
Egészségügyi és szociális ellátás	7,3	45,6	28,1
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	6,6	5,2	18,7
Összesen	10,1	31,6	37,6

Forrás: Kettős könyvelést folytató cégek adóbevallásai alapján Hamar Judit számításai (Hamar, 2001. 11. o.).

A *külföldi működő tőke* szerepe a nemzetgazdaság beruházásaiban kiemelkedő, ezért ezzel ágazati szempontból is külön foglalkozunk. Néhány utalás korábban már történt arra, hogy a külföldi működő tőke beáramlása a magyar gazdaságba erős ágazati koncentrációt mutat. Nemcsak a privatizáció mint beruházás, illetve a betelepüléshez

végrehajtott zöldmezős beruházások jönnek itt számításba, hanem az is, hogy a már folyamatosan itt tevékenykedő külföldi tőkés vállalatok is a legerősebb beruházók közé tartoznak. *Hamar Judit* a kettős könyvelést folytató cégekre vonatkozóan adóbevallásai alapján évek óta kiterjedt számításokat végez a külföldi tőkével működő vállalatok szerepének, súlyának alakulásáról (egyebek között *Hamar* [1999] és [2001]). Számításai szerint a befektetett külföldi működő tőke 1998-ban az összes vállalati jegyzett tőke 37,6 százalékát teszi ki. Három nemzetgazdasági ágazat helyezkedik el jóval az átlag felett: a feldolgozóipar (59,8 százalék), a pénzügyi tevékenység (48,2) és a kereskedelem és javítás (46,2 százalék). (Lásd a 3. táblázatot.)

Részletesebb ágazati bontásban kiemelkedő a külföldi működő tőke aránya a dohánytermékek gyártásában (88,1 százalék), a „máshová nem sorolt villamos gép, készülék” ágazatban (62,7 százalék), a híradástechnikai termékeknél (79,0 százalék), a járműgyártásban (76,6 százalék). Meglepő, hogy az „irodagép-, számítógépgyártás ágazatban” a külföldi működő tőke aránya a legalacsonyabbak közé tartozik (35,9 százalék), ami feltehetően azt jelzi, hogy a számos kisebb-nagyobb hazai cég ellensúlyozza a külföldiek, mindenekelőtt az *IBM* részesedését. (Lásd a 4. táblázatot.)

4. táblázat

A külföldi tőkével működő vállalatok részesedése a feldolgozóiparban 1998. december 31-én (A szakágazat egésze=100)

	Vállalatok száma	Jegyzett tőke (JT)	Külföldi tőke/ágazati összes jegyzett tőke
Élelmiszer, ital	16,7	71,5	61,7
Dohánytermék	75,0	95,7	88,1
Textília, textiláru	23,2	57,2	47,8
Ruházati termékek, szörmekikészítés	19,2	59,8	51,7
Bőrlikészítés, táska, lábbeli	30,8	69,5	51,4
Fafeldolgozás, fonott áru	15,9	56,7	51,9
Papír, papírtermék	18,6	72,9	71,4
Kiadói és nyomdai tevékenység	13,2	40,9	30,5
Kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás	30,8	99,9	54,6
Vegyai anyag, termék	28,3	83,7	58,1
Gumi-, műanyag termék	23,9	65,5	55,7
Egyéb nemfém ásványi termék	21,6	82,8	72,9
Fémalapanyag-gyártás	24,0	71,3	55,2
Fémfeldolgozási termék	16,4	65,3	59,1
Gép, berendezés	19,0	62,8	50,6
Irodagép- és számítógépgyártás	17,4	37,9	35,9
Máshova nem sorolt villamos gép, készülék	18,9	87,6	82,2
Híradástechnikai termék, készülék	23,8	82,1	79,0
Műszergyártás	18,5	46,9	29,7
Járműgyártás	35,8	96,2	76,6
Egyéb járművek gyártása	24,0	61,3	43,1
Bútorgyártás, máshova nem sorolt feldolgozóipari termék	14,0	45,3	43,0
Nyersanyag visszanyerése hulladékból	20,6	20,9	12,2

Megjegyzés: Valamennyi kettős könyvelést folytató cég, kivéve a csőd eljárás, illetve átalakulás alatt álló cégeket.

A külföldi tőkével működő vállalatok *beruházásai* a kettős könyvelésű vállalatoknál *Hamar Judit* számításai szerint a feldolgozóiparban 1992-ben az összes vállalat beruházásainak 42,5 százalékát, 1996-ban és 1998-ban 82,5 százalékot tettek ki. 1998-ban ez az arányszám 85,3 százalék volt, miközben a külföldi tőkéjű vállalatok száma az összesnek 18,4 százaléka, foglalkoztatottsági aránya pedig 24,5 százalék volt (*Hamar, 2001*). A külföldi tőkéjű feldolgozóipari vállalatok 1998-ban a jegyzett tőkéjük 19,6 százalékát elérő összegű beruházást hajtottak végre, a 100 százalékban hazai tőkével működő cégeknél ez az arányszám 6,1 százalék. Még nagyobb az eltérés, ha a teljes jegyzett tőkéhez viszonyítunk. A külföldi cégeknél beruházás/jegyzett tőke mutató 1998-ban 19,6 százalék, a hazai cégeknél 9,5 százalék. Nem megnyugtató helyzetet jelez ez a kép, mivel összefoglalóan jellemzi a külföldi tőkével működő vállalatok és a 100 százalékban hazai tőkével működő vállalatok beruházási képessége közötti arányt.

Regionális tendenciák

Magyarország kis ország, ennek ellenére nagy fejlettségbeli eltérések mutatkoznak az ország két fele között. Az eltérést évszázados történelmi okok magyarázzák: visszavezethető a Habsburg–török időkre. Az akkortól eredeztethető viszonyokat gyakran szokás úgy jellemezni, hogy a két birodalom határán húzódik ma is – Magyarországot kettészelve – Közép-Európa és Kelet-Európa határa. Az eltérések a társadalom és a gazdaság minden területén érzékelhetőek, a beruházások szempontjából a legfontosabb közülük bizonyára az infrastruktúrában és a munkaerő képzettségében mutatkozó különbség. A magyar gazdasági fejlődés alapkérdése, hogy a kettészakadás ne nőjön, hanem csökkenjen (és egyszer majd megszűnjön). Hasonló problémával egyébként Európa számos országa küszködik, az Európai Unió nagy gondot és összegeket fordít a kezelésére, ami elsősorban beruházásokban ölt testet.

A beruházások terén megmutatkozó regionális viszonyokat első megközelítésben a következő oldalakon található adatok és ábrák mutatják. (Lásd az 5. táblázatot és az 1., 2. ábrát.)

Az 5. táblázat adatait kettéosztva kell áttekinteni, 1995-ben ugyanis jelentős statisztikai változás történt: a telephely szerinti számbavételről áttértek a székhely szerinti-re. Emiatt az 1991–1995 közötti időszak nem összehasonlítható az 1995–1999-es időszakkal (1995-re mindkét számbavétel szerint van adatunk). Az eltérés egyébként – érthető módon – elsősorban Budapest arányát növelte meg, és csaknem minden régió és megye részesedését csökkentette (kivételek: Dél-Dunántúl, illetve Somogy és Jász-Nagykun-Szolnok). Változatlan maradt Győr-Moson-Sopron és Baranya aránya, rendkívül erősen esett azonban Pest megyéé.

A hétből három régió (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl) alkotja az ország fejlettebbik felét. E három régió 1991-ben együttesen 62,6 százalékkal részesedett a magyar nemzetgazdasági beruházásokból, 1995-ben telephely szerint 64,1, székhely szerint 69,6 százalékkal. 1999-ben arányuk 72,8 százalék. Ha a beruházások arányának változását tekintjük a fő meghatározónak abban, hogy a kettészakítottság szűnőben van-e vagy mélyül, akkor azt kell mondanunk, hogy semmiképp sincs szűnőben, sőt mind a 90-es évek első felében, mind második felében inkább kissé mélyült. A régiók és a megyék adataiban igen nagyok a kilengések, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy milyen nagy összegekről van szó (vö.: a függelék 2. táblázatával). Mindkét időszakban voltak emellett nyertesek és vesztesek. Közép-Magyarország 1991–1995

között és 1995–1998 között egyaránt növelte részesedését (1999-ről külön szólunk majd). Hasonló volt a változás – és ez igen kedvező – az Észak-Alföldön, ezen belül Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében egyértelmű a növekedés, Jász-Nagykun-Szolnokon azonban 1996 után jelentős visszaesés mutatkozik. Közép-Dunántúl, Észak-Magyarország és a Dél-Alföld egyformán az első időszakban mérséklődő-stagnáló, a második időszakban viszont határozottan növekvő részesedésű. Közép-Dunántúlon belül Komárom-Esztergom, Észak-Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén, Dél-Alföldön pedig leginkább Békés hullámmozgása a változó tendencia oka. Nyugat-Dunántúl mindvégig magas arányt mutat, ez csak 1998-ben esik 10 százalék alá. A megyén belül Győr-Moson-Sopron arányszáma mindvégig határozottan növekvő tendenciájú, ezzel szemben Vasé az első időszakban csökkenő, a második időszakban növekvő.

5. táblázat

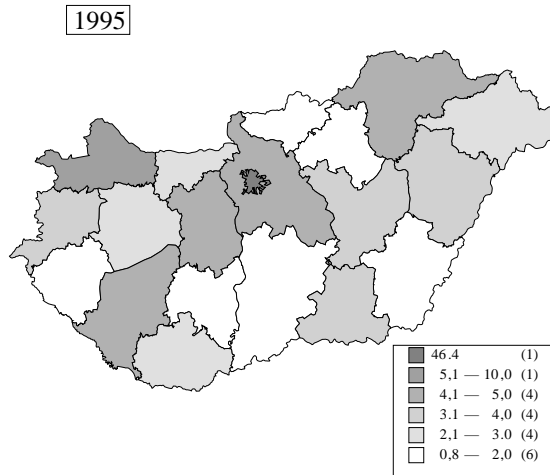
A nemzetgazdasági beruházások területi megoszlása
(Százalékban)

	1991	1992	1993	1994	1995	1995*	1996	1997	1998	1999
Budapest	29,6	31,0	35,1	32,7	31,7	46,4	42,3	38,9	31,5	45,7
Pest	9,1	7,9	7,9	10,8	10,2	4,5	3,8	9,3	9,6	5,9
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>38,7</i>	<i>38,9</i>	<i>43,0</i>	<i>43,5</i>	<i>41,9</i>	<i>51,0</i>	<i>46,1</i>	<i>48,2</i>	<i>41,1</i>	<i>51,5</i>
Fejér	3,9	4,0	3,8	4,3	5,3	4,2	4,1	5,3	6,1	3,6
Komárom-Esztergom	6,0	4,1	2,9	3,1	2,7	2,1	3,0	2,5	2,6	3,0
Veszprém	3,0	3,0	3,4	3,0	2,8	2,0	2,1	3,2	3,7	2,1
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>12,9</i>	<i>11,1</i>	<i>10,2</i>	<i>10,4</i>	<i>10,8</i>	<i>8,4</i>	<i>9,2</i>	<i>11,0</i>	<i>12,4</i>	<i>8,8</i>
Győr-Moson-Sopron	4,4	4,9	5,7	6,1	5,0	5,0	6,3	5,1	5,5	8,4
Vas	3,5	6,5	3,1	2,6	3,9	3,4	2,8	2,1	2,6	2,4
Zala	3,1	3,0	2,2	2,8	2,5	1,8	2,0	2,2	2,7	1,6
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>11,0</i>	<i>14,3</i>	<i>11,0</i>	<i>11,5</i>	<i>11,4</i>	<i>10,2</i>	<i>11,0</i>	<i>9,4</i>	<i>10,9</i>	<i>12,5</i>
Baranya	3,5	3,4	4,2	2,7	2,8	2,8	2,3	2,6	2,5	2,6
Somogy	2,8	2,5	2,0	2,3	2,0	4,1	4,2	1,7	1,9	1,9
Tolna	2,0	1,7	2,0	2,2	2,0	1,4	1,8	1,8	2,0	1,6
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>8,3</i>	<i>7,6</i>	<i>8,2</i>	<i>7,1</i>	<i>6,8</i>	<i>8,3</i>	<i>8,2</i>	<i>6,0</i>	<i>6,5</i>	<i>6,1</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	5,8	6,2	5,2	5,3	5,2	4,1	5,4	4,9	6,1	5,2
Heves	2,3	2,3	2,3	2,1	2,0	1,6	1,6	1,9	4,2	2,4
Nógrád	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,8	1,1	0,9	1,0	0,7
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>9,0</i>	<i>9,4</i>	<i>8,4</i>	<i>8,4</i>	<i>8,3</i>	<i>6,5</i>	<i>8,1</i>	<i>7,7</i>	<i>11,2</i>	<i>8,3</i>
Hajdú-Bihar	3,7	3,7	3,5	3,8	4,1	3,4	3,5	3,5	4,0	3,0
Jász-Nagykun-Szolnok	2,7	2,6	2,6	2,4	3,4	3,6	4,6	2,1	2,4	1,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3,6	3,6	4,2	3,9	4,3	2,0	1,8	4,6	3,2	2,0
<i>Észak-Alföld</i>	<i>10,0</i>	<i>9,9</i>	<i>10,3</i>	<i>10,2</i>	<i>11,8</i>	<i>9,1</i>	<i>9,9</i>	<i>10,3</i>	<i>9,6</i>	<i>6,8</i>
Bács-Kiskun	3,5	3,0	2,8	3,3	3,8	1,8	2,5	2,6	2,8	1,9
Békés	3,4	2,4	2,7	2,5	2,1	1,6	1,8	1,9	2,1	1,6
Csongrád	3,2	3,5	3,5	3,2	3,2	3,1	3,2	2,7	3,2	2,5
<i>Dél-Alföld</i>	<i>10,1</i>	<i>8,9</i>	<i>9,0</i>	<i>9,0</i>	<i>9,1</i>	<i>6,5</i>	<i>7,5</i>	<i>7,2</i>	<i>8,2</i>	<i>6,0</i>
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

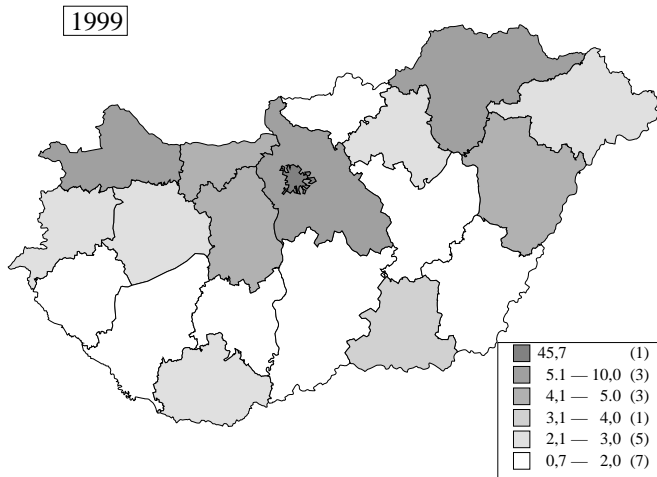
*1995-től a beruházók székhelye szerinti bontás alapján.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyvek alapján számítva.

A beruházások területi megoszlása 1995-ben
(Részesevés százalékban)

A beruházások területi megoszlása 1999-ben
(Részesevés százalékban)

1999-ben az előző évihez képest sok minden megváltozik. Az átrendeződés – ha nem számbavételi problémáról van szó – a nemzetgazdasági beruházások volumene növekedésében mutatkozó visszaeséssel hozható összefüggésbe (az 1998. évi beruházásnövekedés 11,4 százalék, az 1999. évi 6,4 százalék volt). Csökkenés egyáltalán nem történt Közép-Magyarországon. Budapest aránya az ország összes beruházásában 41,1 százalékról 51,5 százalékra nőtt. Nyugat-Dunántúl részesedése is határozottan emelkedett. Ezzel szemben növekedésből csökkenésbe fordult Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld aránya. A tendencia tehát határozottan az, hogy a beruházások növekedési ütemének romlása a kevésbé fejlett régiókat érintette súlyosabban. Kakukktójás Közép-Dunántúl, ahol – noha fejlett régió – a beruházásokból való részesedés erősen csökkent (12,4 százalékról 8,8-ra), Fejér és Veszprém arányának süllyedése miatt.

A fejlettségbeli regionális különbségek mérséklésének és felszámolásának ügyében az EU-ban régóta tartó kutatásokra, vitákra, szabályalkotó munkára és gyakorlati tapasztalatokra alapozott eredmények születtek. Az apparátusi tevékenység nyelvére lefordítva ez első látszatra talán merev, bürokratikus követelményekben fogalmazódik meg. Az azonban bizonyos, hogy olyan alapelvek, mint a szubszidiaritás – mely szerint minden döntést azon a lehető legalacsonyabb kormányzati szinten kell meghozni, ahol ahhoz a legtöbb információ áll rendelkezésre –, olyan értékválasztás, amely a területfejlesztési ügyekben a helyes döntések legfőbb garanciája. Ez decentralizációt, helyi egységekre épülő szervezeti rendszert, komplex regionális programok készítését és regionális felső szintű koordinációt feltételez. A regionális célok és koordináció kulcshelyzetű szervezetei Magyarországon a Megyei Területfejlesztési Tanácsok. Megfelelő tevékenységük az EU-támogatásokhoz való (jelenleg a PHARE-támogatáshoz) hozzájutás feltétele. Működésük azonban számos problémát vet fel (vö.: *Szalavetz*, 2000a).

AZ EU-követelményekkel összhangban felrajzolható komplex területfejlesztési célrendszer egy-egy régió fejlődésének egészét tartja szem előtt. Ezzel szemben úgy látjuk, hogy a célrendszer egyik eleme, a befektetésösztönzés, ezen belül is a külföldi működő tőke vonzása szinte kizárólagossá vált a feladatmeghatározásban.

Ez bizonyos fokig érthető is, hiszen a külföldi működő tőke beáramlása a kevésbé fejlett régiók felemelkedésében meghatározó jelentőségű lehetne. Valójában azonban a külföldi tőke jelenléte a magyar gazdaságban erősen koncentrált. *Hamar Judit* ilyen irányú vizsgálódásaiban rámutat Budapest kiemelkedő szerepére. Számításai szerint 1992-ben a beáramlott külföldi tőke több mint 57,3 százaléka budapesti székhelyű vállalatoknál működött, 1996-ban pedig 59,0 százaléka (*Hamar*, 1999). (Lásd a 6. táblázatot.)

A külföldi tőke területi eloszlásáról azonban a statisztika valójában meglehetősen torz képet ad, mivel az adatok maguk nyilvánvalóvá teszik, hogy a valójában nem Budapesten működő (nem budapesti telephelyekkel rendelkező) legnagyobb külföldi tőkéjű cégek is budapesti bejegyzésűek, másképp ugyanis ilyen arányok nem alakulhatnak ki. (E tény persze a cégbejegyzésekből is ismert.) Ha a statisztikák telephelyi adatokra épülnének, a megközelítés bizonyára jobb lenne. De a legfontosabb tanulság, hogy a megyei számokra, adatokra szorító elemzés önmagában nem elegendő, azt ki kellene egészíteni legalább a legnagyobb betelepült külföldi cégek egy-egy megyében, régióban betöltött szerepének, arányának empirikus vizsgálatával. Fény derülhetne akkor arra, hogy egy-egy betelepült óriáscég vagy számos kisebb külföldi cég – esetleg mindezek vagy valamelyikük hiánya – jellemzi-e az adott régiót, megyét. Ennek feltárásából a tőkevonzás célszerű módjára vonatkozóan is adódnának konzekvenciák. Más eszközök alkalmazásak ugyanis – mint erre még visszatérünk – az óriáscégek (esetleg zöldmezős) beruházásainak vonzásához, és mások ahhoz, hogy a külföldi tőke széles körben részt vegyen a hazai kis- és középvállalati szféra fejlesztésében.

A külföldi tőkével működő vállalatok néhány jellemzője megyénként

	1992				1996			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
Összesen	100,0	100,0	10,1	17,8	100,0	100,0	31,6	44,7
Budapest	57,2	57,3	10,6	18,9	55,6	59,0	32,8	46,1
Pest	3,3	2,7	8,6	13,1	3	2,2	25,6	45,9
Fejér	3,9	2,3	10,3	14,7	3,6	1,3	23,8	27,8
Komárom-Esztergom	1,2	2,1	12,4	20,8	1,0	0,9	26,0	31,5
Veszprém	1,6	4,2	8,2	16,1	1,4	5,8	39,3	57,4
Győr-Moson-Sopron	2,9	1,3	4,6	8,7	2,7	2,6	32,8	55,6
Vas	1,9	3,5	14,7	23,2	2,0	3,1	34,9	42,5
Zala	4,4	4,0	9,8	17,1	5,0	4,8	38,9	59,4
Baranya	1,7	1,8	5,1	13,7	1,4	2,8	26,2	48,2
Somogy	0,9	1,6	8,4	14,9	1,1	1,9	35,1	59,1
Tolna	2,2	2,6	7,9	16,2	2,2	3,1	35,3	42,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	0,6	1,0	13,8	25,8	0,6	0,5	28,7	40,4
Heves	6,2	5,5	13,1	19,9	6,6	4,1	39,1	45,1
Nógrád	1,6	0,8	5,4	12,1	2,0	0,8	21,3	29,0
Hajdú-Bihar	1,3	0,7	5	9,2	1,3	0,6	17,1	26,2
Jász-Nagykun-Szolnok	1,1	1,8	10,5	20,0	1,1	1,0	21,1	29,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1,1	0,4	4,4	7,9	1,1	0,3	2,8	4,9
Bács-Kiskun	2,3	3,7	24,3	32,9	2,7	2,7	47,3	50,8
Békés	2,5	1,3	7,2	15,1	2,8	1,3	21,7	30,6
Csongrád	2,0	1,3	11,7	18,4	2,5	1,3	31,9	46,3

Megjegyzés: 1. A vállalatok számának megoszlása.

2. A külföldi működő tőke megoszlása.

3. A vállalatok jegyzett tőkéje/a megyében működő összes vállalati tőke.

4. A külföldi működő tőke aránya az összes vállalati tőkében.

Forrás: APEH, KOPINT-DATORG kettős könyvelést folytató vállalatok adóbevallásai alapján Hamar Judit számítása (Hamar, 1999).

Figyelemfelkeltő eltérések jelzik a fenti adatokban is az óriáscégek koncentrált és a kisebb, külföldi tőkés cégek szétszórtabb jelenlétének területi különbségeit. Míg Budapesten a táblázat szerint a külföldi tőkével működő vállalatok számának és a részt vevő külföldi tőkének az aránya között kicsi az eltérés, néhány megyének – Szabolcsnak, Bács-Kiskunnak, Veszprémnek, Zalának – a vegyes vállalatok számából való részesedése sokkal (néha többszörösen) meghaladja a külföldről jövő tőkében mutatkozó részesedésüket. Ez egyértelműen azt mutatja, hogy az egy vállalatra jutó külföldi tőke viszonylag alacsony. Ellenkező irányú eltérés mutatkozik Borsodban, Fejérben, Hajdú-Biharban, Komárom-Esztergomban: e megyék a külföldi tőkével működő vállalatok számában alacsonyan, a külföldi tőkében viszont ennél sokkal magasabban részesednek, vagyis a külföldi tőke vállalati koncentrációja magas. E munka keretében még csak kísérletet sem tudunk tenni akár a legnagyobb tőkével érkezett külföldi cégek regionális szerepének szisztematikus eseti vizsgálatára, egy-egy régióban a külföldi és hazai tőke konkrét jellemzőinek felmérésére, de úgy látjuk, ilyen kutatásra a közeljövőben nagy szükség lenne.

Bár a külföldi tőkés cégek beruházásainak regionális megoszlásáról nem készültek eddig statisztikák – még a vállalati adatokat legszisztematikusabban feldolgozó Hamar

Judit sem terjesztette ki kutatását ebbe az irányba –, a külföldi cégek jelenléte már önmagában információt ad erről, hiszen legtöbb esetben már megjelenésük maga is beruházást jelent, és ezt követően beruházási rátájuk általában meghaladja a tisztán hazai tőkés vállalatokét. A beruházások élénkítésének tehát valóban – közvetlenül és közvetlenül – eszköze a külföldi tőke vonzása.

A külföldi tőke vonzásának eszköztárát úgy kell alakítani, hogy mind az óriáscégek óriási beruházásait, mind a kisebb cégek tömeges fejlesztéseit, hazai cégekhez történő kapcsolódásukat serkentse. A külföldi tőke preferenciáiról számos vélemény, felmérés ismeretes. Az elterjedt közvélekedéssel szemben ezek többnyire arra jutnak, hogy nem az olcsó munkaerő, hanem az általános politikai és gazdaságpolitikai stabilitás mellett a megfelelő helyi infrastruktúra és a munkaerő célnak megfelelő képzettségi szintje a legfontosabb követelmény. Eltérő vélemények vannak arról, milyen teendők következnek mindebből. Két alapvető (bár erősen átfedő) irányzat rajzolódik ki az ilyen irányú elemzésekből. Az egyik az extenzív tőkevonzásra helyezi a hangsúlyt, infrastruktúra építésével, ipari parkok létesítésével, a szakképzés támogatásával új tőke megjelenését kívánja elsősorban elérni. A másik módszer intenzív, a befektetésösztönzés általánosabb eszközeire (támogatás, intézményfejlesztés) helyezi a hangsúlyt. (Lényegében ez a megkülönböztetés jelenik meg *Szalavetz Andrea* [2000b] e tárgykörrel foglalkozó elemzésében kínálatorientált, illetve keresletorientált fejlesztési út elnevezéssel.) Az első befektetésösztönzési módszer nélkülözhetetlen a külföldi tőke vonzásához, de általában egy-egy régió ipari fellendülésének elindításához. Alátámasztja ezt egyebek között a KOPINT-DATORG-nak az autópálya-építés hatásaival kapcsolatos vizsgálata, amely egyebek között felhívja a figyelmet arra, hogy az autópályák közelében található kistérségek fejlődése gyorsabb a többinél. (*Klauber – Barta*, 2000). Ugyanakkor önmagában az extenzív módszer nem elég hatékony. Jól jelzi ezt *Kovács Tibornak* [1999] az ipari parkokkal kapcsolatos vizsgálódása, aki rámutat: az alföldi ipari parkoknak több mint a fele, a dél-alföldieknek egyharmada 1999-ben üresen állt. Igen fontos azt is leszögeznünk, hogy a befektetésösztönzés extenzív módját kiegészítő második intenzív módszer (támogatások, intézményfejlesztés) jelentőségét elsősorban az adja, hogy az nemcsak a külföldi tőke serkentésére jó, hanem a hazai tőkés kis- és közepes vállalkozások fejlődésének előmozdítására is. Ily módon egy-egy kistérségben a nagyobb külföldi tőkés vállalatok és hazai tőkés vállalkozások egészséges szimbiózisának kiépüléséhez teremtdenek kedvező feltételek. Ez azonban a támogatások szétosztásának alacsonyabb szintre helyezését, az önkormányzatok szerepének felértékelését is feltételezi.

A beruházások forrásai. A külföldi tőke, a hazai megtakarítások és a beruházás

Makroökonómiai megközelítésben a beruházások forrása a megtakarítás, vagyis az a jövedelem, amelyet tulajdonosa nem költ fogyasztásra. A megtakarítást a jövedelemtulajdonosok egy adott évben közvetlenül felhasználhatják beruházásra. Az adórendszeren keresztül elvont, újraelosztásra kerülő jövedelmeket a költségvetés használja fel részben beruházásra, részben fogyasztás jellegű kiadásokra. A megtakarítások jelentős részét a jövedelemtulajdonosok tartalékolják a következő évekre. A megtakarítás ilyenkor különféle formákat ölthet. A teljes megtakarításnak része a tárgyi tartalékolás, például ingatlanban, különféle teaurációs eszközökben (műtárgy, arany stb.). A beruházások szempontjából a másik résznek a pénzügyi megtakarításnak van jelentősége, amelynek túlnyomó többsége a pénzügyi közvetítőknél (bankoknál, befektetési alapoknál, biztosítóknál, brókercégeknél) jelenik meg. Piaci szisztémában működő jóléti rendszerek esetén hatalmas összegek gyűlnek össze a nyugdíj- és egészségbiztosítási alapoknál, amelyek

az üzleti szféra számára pótlólagos források eléréséhez nyújtanak lehetőséget, így a nemzetgazdaságban nagy beruházásfinanszírozók.

A pénzügyi rendszer a nála megjelenő ilyen pénzeket időlegesen továbbadja. A háztartások, vállalatok (és költségvetési szervek is) így finanszírozójává válnak olyan beruházásoknak is, amikor a gazdasági aktorok saját forrásaiknál (megtakarításaiknál) nagyobb beruházást kívánnak végrehajtani egy-egy évben. Az ország egésze is fordíthat a belföldi megtakarításoknál nagyobb összeget beruházásra külföldi hitelek felvételével. Végül: a külföldi tőke beáramlása is lehetővé teheti, hogy egy ország megtakarításainál nagyobb összegű beruházásokat hajtson végre.

A magyar gazdaságban a külföldi források szerepe az utóbbi évtizedekben rendkívüli jelentőségű volt, így gondolatmenetünket itt fogjuk kezdeni. A beruházások forrásainak áttekintésében az egyes láncszemek a következők lesznek.

- Külföldi tőke, ezen belül: hitelek, működő tőke beáramlása.
- Saját forrásból történő beruházások, ezen belül az amortizáció problémája.
- A megtakarítások pénzrendszer által történő közvetítése, ezen belül a hitelezés és a tőzsde.
- Költségvetési beruházások, ezen belül a központi költségvetési és helyi (önkormányzati) beruházások forrásai.

A külföldi tőke mint beruházási forrás

A cikkben valamennyi korábbi fejezetben figyelemmel követtük a külföldi tőke szerepét a hazai beruházásokban, így itt elegendő néhány átfogó megállapításra szorítkoznunk. A külföldi tőke hosszabb távra visszatekintve kétszer játszott meghatározó jelentőségű szerepet a magyar beruházásokban: először a hetvenes években, másodsor a kilencvenes években. A két szerep azonban igen eltérő. A hetvenes években masszív külföldihitel-felvétel történt, a külföldi hitelek messze a hazai megtakarításokon túlterjeszkedő beruházások forrásai lettek. A beruházások jelentős része – a központosított tervgazdálkodás számos esetben voluntarista döntései és a nem költségérzékeny végrehajtás következtében – igen alacsony hatékonyságú lett. Az azt követő évtizedekben a nemzetközi pénzpiacok változásának következtében az adósságszolgálat megnövekedése a magyar gazdaságot olyan mértékben terhelte meg, hogy a súlyos forráskivonás a beruházási ráta visszaesését váltotta ki. A nyolcvanas években a magyar gazdaságot az adósságcsapdában való vergődés évtizedének nevezhetjük. Ma is eltérő vélemények vannak arról, hogy helyesen döntöttek-e az akkori idők kormányai, amikor a rendszerváltás idején – a közgazdászok óriási többségének álláspontjával összhangban – nem kértek adósságkönnyítést, esetleg átütemezést. Kétségtelenül helytálló az az érvelés, hogy az adósság szerkezet, a külföldi magánpénztőke igen magas aránya nehezé tette volna ilyen megállapodást, de aligha zárta ki minden megoldás lehetőségét. Azt azonban egyértelműen leszögezhetjük, hogy végső soron bevált a közgazdászok többség azon prognózisa, hogy idővel az adósságszolgálat akkoriban igen nyomasztó súlya fokozatosan mérséklődni fog, jelentőségét veszti. (Lásd a 7. táblázatot.)

A magyar gazdaság valóban viszonylag gyorsan kikerült az adósságcsapdából, ha nem is az eredeti feltételezés szerint a gazdasági növekedés következtében („kinőjük az adósságot”), hanem a beáramló külföldi működő tőke ellensúlyozó hatására. A GDP 1993-ig egyre zsugorodott, és a gazdaság megalapozott, számottevő és fenntartható növekedésére 1997-ig várni kellett. Az adósságszolgálat terhei 1994 és 1998 között különösen magasak voltak.

Adósságállomány, adósságszolgálat,¹ fizetési mérleg

	Konvertibilis devizákban						Konvertibilis és nem konvertibilis devizákban					
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Bruttó külföldi adósság (tulajdonosi hitelekkel)/GDP	60,7	62,7	61,7	66,6	65,6	71,5	71,5	62,4	54,6	55,8	64,5	66,8
Bruttó külföldi adósság (tulajdonosi hitelek nélkül)/GDP		65,6	65,1	69,5	69,5	58,7	50,4	50,7	58	59,9
Devizában fennálló bruttó külföldi adósság (tulajdonosi hitelek nélkül) ² /GDP		65,6	64,8	69,0	69,0	58,0	49,6	48,1	54,2	54,3
Nettó külföldi adósság (tulajdonosi hitelekkel)/GDP	45,5	40,3	37,6	40,5	44,1	38,0	36,9	32,6	26,4	26,4	25,0	24,7
Nettó külföldi adósság (tulajdonosi hitelek nélkül) ² /GDP	39,4	42,7	36,0	34,9	28,9	22,6	21,4	18,9	18,3
Devizában fennálló nettó külföldi adósság (tulajdonosi hitelek nélkül) ² /GDP	39,4	42,5	35,5	34,4	28,2	21,8	18,8	15,1	12,6
Adósságszolgálat devizában (TDS) (1996-től tulajdonosi hitelek nélkül) ³ /GDP	12,7	11,2	11,2	11,0	12,6	16,2	16,2	17,4	17,2	11,5	10,8	10,9
Adósságszolgálat devizában (TDS) (1996-től tulajdonosi hitelek nélkül) ⁴ /GDP	12,0	10,3	10,1	9,8	11,1	14,5	14,4	14,8	14,4	9,3	9,3	9,0
Folyó fizetési mérleg egyenlege/GDP	0,4	0,8	0,8	-9,0	-9,4	-5,6	-5,5	-3,7	-2,1	-4,8	-4,4	-3,3

¹ Az adósságszolgálati mutatók az előtörlesztéseket nem tartalmazzák. 2000-re a GDP a KSH előzetes adata.

² 1993-ra és 1994-re becsült adatok.

³ (TDS) A közép lejáratú hiteltörlesztés és bruttó kamatkiadás.

⁴ (TDS) A közép lejáratú hiteltörlesztés és nettó kamatkiadás.

Forrás: MNB Éves jelentés, 2000. 251. o.

A kilencvenes években a külföldi tőke a korábbival ellentétben „adósságot nem generáló” működő tőkeként jelent meg, ez tette lehetővé a hazai megtakarításokon túllépő beruházási fellendülést. A külföldi működő tőke szerepéről az előzőekben már sok szó esett. A működő tőke beáramlása ellenére a 90-es években a beruházási ráta a magyar gazdaságban – mint erre korábban rámutattunk – nemzetközi összehasonlításban közepes maradt. Ez egyebek mellett rávilágít arra a helyzetre, hogy a beruházások hazai forrásai igen korlátozottak voltak. Ez a tény nem került megfelelő helyre sem a közgazdászok gondolkodásában, sem a kormányok stratégiájában, pedig a hazai tőke mértékének és mozgósításának alacsony szintje meghatározó hatással volt az ország fejlődésében jelenlévő (nem pusztán regionális) kettészakadás elmélyülésében.

A külföldi tőke beruházási részvételében nemcsak a működő tőkéről, hanem a külföldről felvett hitelekéről is beszélni kell: súlyuk a beruházások finanszírozásában egyáltalán nem elhanyagolható. A KSH adatai szerint 1992-ben az 50 millió forint feletti üzembe helyezett beruházások értékének 8 százalékát, 1996-ban pedig 9 százalékát nemzetközi pénzügyi források fedezték. Ebben természetesen benne van a külföldi tőkével működő cégek külföldi hitelfelvétele is.

A vállalatok saját forrásai a beruházásokban

A statisztikák a beáramlott működő tőkét, amely végső soron hazai cégek (leányvállalatok, vegyes vállalatok) létesítése (vagy tőkeemelése) után kezdi betölteni feladatát és válik nagy arányban beruházássá, értelemszerűen vállalati saját forrásként kezelik. A saját források aránya 1992-ben az 50 millió forint feletti üzembe helyezett beruházás 60 százalékát, 1996-ban 55,5 százalékát tették ki. (Az összkép ennél feltehetően magasabb arányt mutatna, hiszen az 50 millió forint alatti beruházások valószínűleg ennél nagyobb arányban támaszkodnak saját forrásra.)

A működő vállalatok saját beruházásai forrásainak meghatározó eleme az *amortizáció*. Az amortizáció értékéig a beruházások az állóeszközök elhasználódásának pótlását valósítják meg, az állóeszköz-állomány növekedését az jelenti, ami ezen felül van (nettó beruházás). Felmerül a kérdés, elégséges-e az amortizációs kulcs által meghatározott amortizáció összege az állóeszközök pótlására. Ellenkező esetben a vállalatoknál felhalmozódó amortizációt a jövedelmekből származó többletforrással is ki kell egészíteni, hogy a pótlás megvalósuljon – így a nettó állóeszköz-növekmény, a nettó beruházás adott forrásból kisebb lesz. A Privatizációs Kutatóintézetben 1997-ben – hazai vagyone érték alakulásának nagyszabású felmérése és elemzése keretében – számításokat végeztek annak meghatározására, hogy hosszú távon (1950–1998 között) hogyan alakult a nemzetgazdaságban az amortizáció és a pótlás viszonya (*Kopátsy – Matolcsy – Sebestyén*, 1997. Az 1997–1998. évi adatok becslést értékel, illetve a szerzők számításai). A kutatás során rendre különféle megoldásokat alkalmaztak a hiányos adatsorokból, a számítási módszerek változásából, az eltérő árszintekből adódó torzulások kezelésére. Eredményeik alapot jelentenek a beruházások és az amortizáció alakulásának értékeléséhez. Kisegítő számításokkal elvégezték a vagyon korrigált könyv szerinti bruttó értékének, a beruházások, az amortizáció éves összegeinek valorizálását. Kiszámították a korrigált bruttó vagyone értékhez tartozó valorizált éves értékcsökkenést, amelyet a könyv szerinti számviteli értékcsökkenési leírással szemben reális pótlási szükségletként értelmeznek. A reális és könyv szerinti amortizációs leírás különbségeként adódó pótlási hiányt 1950-től kumuláltan mutatják ki. A számításokat a gépekre és az ingatlanokra külön vezetik le, mivel a két vagyoncsoport értékcsökkenése erősen eltérő lefolyású. A számítások eredménye, hogy 1956-tól alig volt olyan év, amikor a pótlási hiány ne

növekedett volna, és a hiány 1998-ra csaknem 1000 milliárd forintot ért el. A reális pótlási szükségletet összevetették a bruttó beruházások valorizált adataival. Az eredmény igen súlyos beruházási elmaradást jelez: a bruttó beruházás 1956 és 1998 között csak az 1970–1983-as időszakban haladta meg a reális pótlási szükségletet – vagyis a főképp külföldi hitelfelvételből megvalósuló beruházások időszakában –, valamint 1991-ben és 1998-ban.

Vitákat válthat ki persze, vajon a realitással, a tapasztalatokkal mennyire vág egybe az a statisztikai eredmény, mely szerint a beruházások ebben a hosszú időszakban többnyire az állóeszközök értékcsökkenését sem fedezték. (Az értékeléshez figyelembe kell venni, hogy itt nem csupán a termelőszférára, különösen nem az iparra kell gondolni, hanem a gazdaság egészére, vagyis a nemzetgazdaság infrastrukturális vagyontárára, a lakásállományra stb. is.) Az eredmény mindenképpen aláhúzza, hogy a magyar gazdaságban nagy pótlási és beruházási hiány halmozódott fel, és ennek egyik alapvető oka a saját források képződésének és ezen belül az amortizáció akkumulációjának alacsony mértéke. Az eredmény alátámasztja azt az elterjedt nézetet, hogy a számvitelben alkalmazott amortizációs kulcsok nem voltak köszönő viszonyban a valós amortizációs szükségletekkel, és felülvizsgálatuk ma is indokolt lenne. (Bizonyos ágazatokban, például a közintézményeknél – egészségügy, oktatás – az amortizáció figyelemmel kísérésének megszervezése is a jövő feladata.) Annál is inkább célszerű lenne a téma előtérbe kerülése, mivel az amortizációs kulcsok differenciálása, a gyorsított leírás engedélyezése bizonyos körben és bizonyos időszakokban jól használható gazdaságpolitikai, beruházást serkentő eszköz.

Megtakarítások, a pénzrendszer közvetítő szerepe (hitelek, tőzsde stb.)

Tág értelemben – nemzetgazdasági szinten – a megtakarítások a GDP-ből hazai felhasználásra rendelkezésre álló jövedelem mínusz a végső fogyasztás összegét jelentik, vagyis mindent, amit a bruttó nemzeti termék belföldön felhasználható részéből nem fogyasztunk el. Ez makrogazdasági nézőpontból az az összeg, amely a felhalmozás, ezen belül a beruházások fedezetét jelenti. A 90-es években a bruttó nemzetgazdasági megtakarítás aránya a GDP-ben az MNB számításai szerint alatta maradt a felhalmozási rátának. Az utóbbi években az arányok a 8. táblázat adatai szerint alakultak.

Az adatok azt mutatják, hogy a megtakarítás és felhalmozás különbsége 1998 óta 4-5 százalékpont, ami külföldi finanszírozási igényként jelentkezik. A megtakarítási ráta 25 százalék körül van, a felhalmozási ráta az utóbbi években 29-30 százalék. Nemzetközi összehasonlításban egyik sem mondható alacsonynak. A bruttó nemzetgazdasági megtakarításokban a vállalatok a főszereplők, arányuk (2000-ben 13,1 százalék) mintegy kétszerese a háztartásokénak (2000: 7,1 százalék).

Mivel mind a vállalati szféra, mind az államháztartás többet költ felhalmozásra, mint a megtakarításra, mindkettőnél nettó finanszírozási igény keletkezik. Az természetesen nem is cél, hogy a vállalati szféra vagy az államháztartás nettó megtakarító pozícióba kerüljön. Az ország beruházási lemaradását, a beruházási hiányt ismerve az az előnyös, ha a vállalati szféra is, az államháztartás is biztonságosan kezelhető mértékig megtalálja a hiányzó többletfinanszírozási forrást, és többet költ ilyen célra, mint saját megtakarítása. E többlet legfontosabb forrása a háztartások megtakarítása. A háztartások felhalmozása a GDP-ben 4 százalék körül van, és rendre nem éri el a megtakarítás (6-8 százalékos) szintjét, így itt forrástöbblet, nettó finanszírozási kapacitás keletkezik: ilyet csak ez a szféra tud – mégpedig folyamatosan – felmutatni.

Megtakarítási és felhalmozási ráták*
(Inflációsúrt, a GDP százalékában)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Bruttó hazai termék</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nettó jövedelemátutalások	-4,0	-3,2	-3,1	-4,0	-3,5	-3,4
Viszonyzatlan átutalások	2,5	2,0	2,2	2,2	2,0	2,1
<i>Rendelkezésre álló jövedelem</i>	98,5	98,6	99,1	98,2	98,5	98,7
Ebből: – háztartások	74,2	72,7	70,4	70,9	71,5	71,2
– vállalatok	10,5	10,7	13,8	14,8	14,8	13,1
– államháztartás	13,9	15,4	14,8	12,5	12,3	14,4
<i>Végző fogyasztás</i>	77,3	73,9	72,3	72,4	73,7	74,0
Ebből: – háztartások	66,3	63,7	61,7	62,3	63,7	64,2
– közösség	11,0	10,2	10,5	10,2	10,0	9,8
<i>Bruttó nemzetgazdasági megtakarítás**</i>	21,2	24,9	26,8	25,7	24,8	24,7
Ebből: – háztartások	7,9	9,0	8,7	8,7	7,8	7,1
– vállalatok						
– államháztartás	10,5	10,7	13,8	14,8	14,8	13,1
<i>Nettó tőketranszfer</i>	2,9	5,2	4,2	2,3	2,2	4,6
Ebből: – háztartások	0,7	0,8	0,5	0,2	0,3	0,4
– vállalatok	1,0	0,7	0,8	1,4	1,2	1,5
– államháztartás	-1,8	-1,5	-1,3	-1,6	-1,5	-1,9
<i>Felhalmozás</i>	23,9	27,2	27,8	29,7	28,8	30,0
Ebből: – háztartások	4,9	5,0	5,2	4,2	5,1	4,9
– vállalatok	16,1	18,9	18,8	21,7	19,9	21,1
– államháztartás	2,9	3,2	3,9	3,8	3,8	4,0
<i>Nettó finanszírozási igény (-)</i>						
<i>Kapacitás (+)</i>						
Külföld***	-2,8	-2,3	-1,0	-3,9	-4,0	-5,3
Háztartások	3,7	4,8	4,1	4,7	3,0	2,6
Vállalatok	-4,6	-7,5	-4,1	-5,5	-3,9	-6,6
Államháztartás	-1,8	0,5	-1,0	-3,2	-3,1	-1,3

Megjegyzés: MNB-becslés. Kerekítésből eredően a részek összesenje a táblában szereplő összesentől eltérhet.

* A megtakarítások a kamatokba foglalt inflációs kompenzációt nem tartalmazzák. A háztartások megtakarításai nem tartalmazzák továbbá a pénzügyi eszközökön az ártérkelődések hatását és a devizabetét-állományokon az árfolyamváltozásból eredő forinthatásokat. Az államháztartás (SNA-szerkezetet közeleltő) egyenlegében a kamatkidadások eredményszámláitüek. Az ÁPV Rt. az államháztartás része. E módosítás és kisebb pontosítások miatt az államháztartás hiánya (és a vállalatok jövedelmi helyzete) a korábbi MNB-kiadványokban közöltektől visszamenőlegesen is megváltozott.

** Bruttó megtakarítás = Rendelkezésre álló jövedelem (GDP-ből számított érték) mínusz végző fogyasztás (lakossági, közösségi fogyasztás). A rendelkezésre álló jövedelem tartalmazza az adott időszak bruttó hazai termék értékének és a külföld felé, illetve külföldről Magyarországra irányuló jövedelemtranszferek és viszonzatlan átutalások (fizetési mérleg szerinti) egyenlegének összegét.

*** Nettó finanszírozási igény/kapacitás = Bruttó megtakarítás mínusz tőketranszferrel korrigált felhalmozás. A külföldi sor tükrözi a nemzetgazdaság külfölddel szembeni forrásigényét („-”=forrásigény).

Forrás: MNB Évkönyv, 2000.

A háztartások nettó finanszírozási képessége (pénzügyi megtakarítások)
(Milliárd forintban)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nettó finanszírozási képesség	349,1	258,3	165,9	321,7	478,4	612,8	650,7	794,1	645,1	665,9
Pénzügyi eszközök	238,6	284,4	213,5	359,7	436,2	583,8	707,4	815,2	758,5	866,1
Készpénz	23,2	57,1	48,6	38,5	47,2	44,7	57,6	93	161,7	44,5
Forintbetét és banki értékpapír	127,6	177,7	76,8	104,6	137,1	313,6	287,8	325,9	270,9	281,1
Lakossági	106,7	173,4	71,8	105,8	135,2	298,9	266,8	312,5	247,2	249,5
Kisvállalkozói	20,9	4,3	5	-1,2	1,9	14,7	21	13,4	23,7	31,6
Devizabetét	58	23,1	52,1	89	145,3	45,8	-18,5	33,9	-4,2	42,8
Nem hitelintézeti értékpapír	23	22,5	25,2	121,1	80,7	130,8	307,1	230,4	122,5	228
Befektetési jegy		3,5	8,8	18	8,4	37,1	105,4	69,9	89,5	100,5
Államkötvény		0,9	1,1	25,9	25,1	25,9	-43,2	18,5	18,1	27,8
Kincstárjegy		9	9,1	40,5	27,5	42,3	177,2	141,6	140,1	68,2
Tőzsdei részvény	22,3	8	8,7	34,5	11,7	15,4	68,3	5,9	-114,3	31,3
Vállalati kötvény	0,7	1,1	-2,5	2,2	8	10,1	-0,6	-5,5	-10,9	0,2
Életbiztosítási díjtartalék	6,8	4	10,8	6,5	20,4	33,5	41,5	55,6	88,9	114
Nyugdíjpenztári követelés					5,5	15,4	31,9	76,4	118,7	155,7
Tartozások	-110,5	26,1	47,6	38	-42,2	-29	56,7	21,1	113,4	200,2
Lakossági	-127,9	11,3	30,5	34,5	-18,6	-21,1	45,7	-3,5	95,7	174,6
Vállalkozói	17,4	14,8	17,1	3,5	-23,6	-7,9	11	24,6	17,7	25,6

Forrás: MNB Évkönyv, 2000. 272. o.

A háztartások megtakarítása így különleges megítélés alá esik a közgazdasági gondolkodásban: serkentése (vagy esetenként az ellenkezőjének, a költsékezésnek a serkentése) a kamatlábakkal folytatott anticiklikus monetáris gazdaságpolitika fontos eszköze. A magyar gazdaság jelenlegi helyzetében nem könnyen eldönthető kulcskérdés, hogy a megtakarítások növelését tűzze-e ki célul a gazdaságpolitika, és a pénzügyi közvetítőrendszer igénybevételével juttasson több forrást a beruházásoknak, vagy a megtakarításokkal szemben a fogyasztás növekedését preferálja, és a gazdaság általános felfűtésével serkentse a vállalati szférát. *A lakosság pénzügyi megtakarításaira az említettek miatt különleges figyelem irányul.*

A háztartások pénzügyi megtakarításainak jelentős része készpénzben jelent meg – figyelemre méltó egyébként, hogy 1999-ben ez az összeg jelentősen megugrott (az 1998. évi 11,4 százalékról 21,3 százalékra). Ezzel egy időben nemzetközi tendenciákkal összefüggésben jelentős tőke kivonás történt a tőzsdéről. 2000-ben a tőzsdéről kivont pénz részben visszaáramlott, részben egyéb nem hitelintézeti értékpapírok formájában jelent meg, miközben helyreállt a készpénzállomány előző időszakra jellemző szintje. A pénzügyi megtakarítások meghatározó része bankbetétekben és értékpapírokban, részvényekben, kötvényekben (1999-ben 78,7 százalék) jelenik meg. Az államkincstár államkötvényei, kincstárjegyei az államháztartás finanszírozásában vesznek részt (1999-ben a pénzügyi eszközök 20,1 százaléka), az összeg túlnyomó részét azonban hitelintézeti, vagyis kereskedelmi banki betétre, értékpapírra fordítja a lakosság (1999-ben 71,4 százalék, 2000-ben 63,7 százalék). 2000-ben az életbiztosítási és nyugdíjpénztári formát öltő megtakarítás jelentősen megnőtt. (Lásd a 9. táblázatot.)

A háztartások pénzügyi megtakarításainak nagy hányadát a bankrendszernek közvetítenie kell a hitelfelvevőkhöz. A kilencvenes évek első felében a bankrendszer meglehetősen korlátozottan töltötte be ezt a feladatát. Az első időszakban a kereskedelmi bankoknak meg kellett küzdeniük a „szocialista” vállalatok túlnyomó többsége összeomlásának következtében keletkezett rossz hitelállomány felszámolásával. Ez természetesen nem mehetett végbe az állam közreműködése nélkül – ez volt a bankkonszolidáció alapvető funkciója, ami mintegy 700 milliárd forintjába került az állami költségvetésnek. A gazdasági növekedés megindulásával 1993-tól a bankok hitelnyújtása növekedésnek indult, de a hitelállomány igen jelentős részét még sokáig a kormányzat tartozásai tették ki. (Lásd a 10. táblázatot.)

10. táblázat

**A kormányzati, vállalati és lakossági hitelek részesedése
a teljes belföldi hitelállományban**
(Belföldi hitelállomány = 100,0)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kormányzat nettó tartozásai (összesen)	67,2	70,0	70,3	71,5	68,6	62,8	60,8	49,5	41,8
Vállalati hitelek	22,3	19,6	19,1	20,0	24,0	30,6	31,2	39,0	43,8
Forinthitelek	20,2	17,7	16,9	15,3	17,0	21,5	21,2	25,7	26,6
Devizahitelek	2,1	1,9	2,2	4,7	7,0	9,1	10,0	13,3	17,2
Lakossági hitelek	7,3	7,0	6,7	5,5	4,6	4,3	4,2	6,0	7,7
Kisvállalkozók hitelei	2,4	2,5	2,2	1,5	1,3	1,2	1,4	1,9	2,0

Forrás: MNB Évkönyv. 2000., 211. o. alapján számítva.

Az állam belföldi hitelfelvételének aránya 1996-tól gyorsuló ütemben csökkent. A vállalati forinthitelek részesedése hullámvonalat ír le 1995. évi mélyponttal, amikor is az összes belföldi hitelállománynak 15,3 százaléka volt. A 2000-ig tartó aránynövekedés jelentős, de nem éri el a 10 százalékpontot, miközben a vállalatok által felvett devizahitelek aránya 7 százalékról 17,2 százalékra, vagyis csaknem két és félszeresére nőtt. A háztartások körben nyilvántartott kisvállalkozók hiteleinek aránya 1995 és 1998 között igen alacsony, még a korábbi évekenél is kisebb. 1999-ben és 2000-ben részesedük megnőtt, de nem éri el az 1992–1994 közötti szintet. Hasonló ívet írt le a lakossági hitelek részesedése azzal a különbséggel, hogy 2000. évi arányuk nagyobb a 90-es évek bármelyikénél.

A hitelállomány – különösen a vállalati – tehát szorosan a gazdasági növekedéshez kötődik, az erős fellendülést mutató 1999. és 2000. évben megugrik. Különösen érvényes ez a devizahitelekre. Mindebből arra következtethetünk, hogy a hitelfelvételben is a húzó ágazatok és a leggyorsabban növekvő nagyvállalatok veszik ki leginkább a részüket. Kedvező jel azonban a kisvállalkozások hitelfelvételének megélénkülése. A hitelfelvelekek jellemzőiről további érdekes információt találhatunk *Ábel István – Öcsi Béla* egy tanulmányában (*Ábel – Öcsi*, 1999), amely eseti felmérésen alapul és eredményei 1996-ra vonatkoznak. A felmérés különleges értékét az adja, hogy a válaszadó vállalatok hiteleit többféle szempontból – mindenekelőtt tulajdonosi szerkezet szerint – elemezték. (Lásd a *11. táblázatot*.)

11. táblázat

A hitelállomány szerkezete tulajdonosi típusok szerint (Hitelállomány megoszlása százalékban)

Megnevezés	Átlag	tulajdonosi kategória szerinti átlagok		
		Állami többségű	Vegyes	Külföldi többségű
Rövid lejáratú forinthitel	53,70	55,67	59,29	39,59
Középlejáratú forinthitel	14,10	25,60	12,44	5,83
Devizahitel	21,90	17,25	18,03	35,29
Tulajdonosi hitel	8,20	0,65	7,58	18,70
Összesen	97,90	99,17	97,34	99,41
A válaszoló vállalatok száma		83	187	55

Forrás: *Ábel – Öcsi* [1999], 897–899. o.

Az állami többségű (50 százalék feletti állami tulajdon részű) vállalatoknál a legkedvezőbb a beruházási hiteleket nyilvánvalóan magában foglaló középlejáratú hitelekhez jutás aránya. A külföldi tőkés vállalatok ilyen forinthitelt csekély mértékben vesznek igénybe – ezt a devizahitelek és a tulajdonostól felvett hitelek rendkívül magas aránya kompenzálja. A középlejáratú hitelek aránya a mintában kissé alulreprezentált vegyes vállalati körben jóval alacsonyabb, mint az állami többségű vállalatoknál – erre a szerzők is felhívják a figyelmet, és keresik az összefüggést a hitelhez jutás nehézségeivel. Ilyen célú számításaik eredményei ugyan nem adnak egyértelmű választ, de az összefüggést ezek is, a tapasztalatok is valószínűvé teszik. A felmérés óta a helyzet a gazdasági fellendüléssel bizonyára változott, a bankok kockázata mérséklődött, legalábbis a vállalati kör nagyobb hányadában, de a középtávú hitelkihelyezésben az óvatosság aligha oldódik gyorsan. Feltehetően a bankrendszer erős centralizáltsága, a vállalati világtól, különösen a vidéki kis- és közepes vállalatoktól való (elsősorban nem fizikai) távolság akadály a hitelnyújtás gyors felfutásának.

A háztartások megtakarításainak a vállalatokhoz történő közvetítésében számos országban fontos eszköz a tőzsde. Sokan a tőzsde „értelmét” a spekulációs nyereségekben, a jövedelem kevesebb információval és felkészültséggel rendelkező kistulajdonosoktól a nagy tőkével bíró, „dörzsölt” tőzsdézőkhöz való átszivattyúzásban látják. A tőzsde gazdasági funkciója azonban ennél sokkal pozitívabb. Egy jól működő tőzsde lehetővé teszi, hogy jól induló, felfutó vállalkozások tőkeemeléssel közvetlenül pótlólagos tőkéhez jussanak a tőzsdén keresztül a lakosságtól. A Budapesti Értéktőzsde sikeres újraalakulása és felfutó kezdeti időszaka ellenére ezt a feladatát egészében alig töltötte be. Elsősorban a részt vevő cégek korlátozott és hosszú évek óta stagnáló száma jelzi ezt. Minderről egyébként kevésbé tehet a tőzsde vezetése, inkább a tőzsde szabályozását lehetne ilyen irányban továbbfejleszteni. A gazdaság fellendülése sem hozott felvirágzást, aminek az előzőkön kívül a nemzetközi fejleményekben van az alapvető oka. A magyar tőzsde méreténél fogva, de főképp a külföldi vásárlók nagy aránya és jelentősége miatt szorosan kötődik a nemzetközi trendekhez, amelyek éppen a legutóbbi időben tőzsdei szempontból igen rosszak voltak. Emellett a tőzsdei nagyvállalataink szinte mindegyikével – jó gazdasági eredményeik ellenére – adódtak gondok. A vegyipari vállalatoknál tulajdonlási problémák jelentkeztek (BC, TVK), a MOL és a gyógyszeripari vállalatok ármegállapítási vitákba sodródtak a kormánnyal, a MATÁV a világméretű informatikai „buborék” kipukkadását és a hazai piacnak a liberalizáció várható hatásaival kapcsolatos aggodalmait szenvedti meg. E közben a tőzsdével kapcsolatos kormányzati magatartás, a tőzsdei szabályozás formálása egyelőre nem mutat a tőzsdei funkció áttörésszerű kiteljesítésének irányába, nem segíti megfelelően a vállalatok széles körének tőkéhez jutását.

Költségvetési beruházások (központi és önkormányzati)

A központi kormányzati szervek és az önkormányzatok közszolgálati funkcióik végrehajtása során és fejlesztéséhez jelentős beruházásokat végeznek. Feladataik az infrastruktúra fejlesztése mellett a közigazgatási, védelmi-rendfenntartási, egészségügyi-szociális, oktatási intézmények beruházásaira terjednek ki. A KSH adatai szerint a költségvetési beruházások aránya a nemzetgazdasági beruházásokban 1995–1999 között 13–21 százalék között mozgott. A központi költségvetés aránya rendre alacsonyabb volt a helyi önkormányzatok költségvetésének összegénél, 1999-ben az előbbi 130,3 milliárd forintot, az utóbbi 190,0 milliárd forintot tett ki. (Lásd a 12. táblázatot.)

Az adatok területi bontásban is rendelkezésre állnak. Az országos arányoktól teljesen eltérnek Budapest adatai, ami a főváros sajátos helyzetén túl főképp annak tulajdonítható, hogy számos olyan nagy összegű központi költségvetési beruházás, amely valójában országos célokat, érdekeket szolgál (például védelem, központi közigazgatás), a fővárosnál jelentkezik. Így Budapest esetében a központi költségvetési beruházások aránya a nagyobb, mégpedig oly mértékben, hogy 2-2,5-szerese a helyi költségvetési beruházásoknak. Ugyanakkor például már Pest megyében egyes években a helyi önkormányzatok beruházása 15–21-szerese volt a központi kormányzat által a megyékben végzett beruházásoknak. Ez egyáltalán nem ritka, bár az arányok szóródása az egyes megyék között óriási, és nehezen magyarázható. Egyfelől a gazdagabb megyék nyilván több saját beruházási lehetőséggel rendelkeznek, másfelől a központi kormányzatot beruházásainak elosztásánál számos kényszer és preferencia befolyásolja, ami oda is vezet, hogy gyakran szintén a viszonylag jobb módú megyékben költ többet.

Költségvetési beruházások 1995–1999 között

Év	Nemzetgazdaság beruházásai (milliárd forint)	Költségvetési beruhá- zások részesedése (%)	Ebből központi (%)	helyi (%)
1995	1038,8	15,7	6,2	9,5
1996	1337,6	15,4	6,3	9,1
1997	1709,9	14,1	4,8	9,3
1998	2137,9	20,5	8,2	12,3
1999	2427,1	13,2	5,4	7,8
2000	2831,7	13,8	5,6	8,1

Forrás: KSH évkönyvek.

Ami az időbeli lefolyást illeti, igen érdekesen alakultak az utóbbi években a költségvetési beruházások. 1995–1999 között arányuk a nemzetgazdasági beruházásokban 1998-ban ért el kiemelkedő csúcst (20,5 százalék). Mind a központi, mind a helyi költségvetési beruházások aránya jóval magasabb volt a többi évinél (8,2, illetve 12,3 százalék). Lehetetlen nem arra gondolni, hogy ez az a makrogazdasági mutató, amely a legszorosabb korrelációt mutatja a választási ciklussal.

Összefoglalás és következtetések

A hazai beruházások alakulásáról, jellemzőiről szóló írásunkon végigvont a külföldi működő tőke szerepének, kiemelkedő jelentőségének bemutatása. A külföldi működő tőke beáramlása, az ehhez kapcsolódó beruházási tevékenység a magyar gazdaság gyors növekedésének meghatározó tényezője. A külföldi működő tőke vonzásában elért eredményesség a rendszerváltás óta az egymást követő kormányok sikere, amit megalapozott és a hazai gyors feljutást segítette az, hogy már a 90-es évek elején, a korábbi reformértékű változtatások hatására a többi rendszerváltó országnál érettebb intézményrendszer állt rendelkezésre. A külföldi működő tőke privatizációban való részvétele, a vámszabad területek eredményessége és a jórészt hozzá kapcsolódó zöldmezős beruházások erősen koncentráltak voltak, így a gazdaságot fellendülő és elmaradó részre szakították ketté mind ágazati, mind területi szempontból. Láttuk: a feldolgozóipar, ezen belül a gépipar néhány ága, a kereskedelmi, a pénzügyi rendszer voltak a működő tőke beruházásainak fő területei. Az országban három régió fejlődését mozdították különösen elő, ez Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország. E régiókon belül is meghatározott megyék, sőt városok voltak a kedvencek. Így bizonyos ágazatok és területek szigetként emelkedtek ki, és gyors fellendülésükkel magukkal húzták az országos átlagmutatókat, miközben a többi ágazatban és területen a növekedés, ezen belül a beruházások növekedése egyenletesebb eloszlásban, de sokkal mérsékeltebben alakult, és jó néhány nemzetgazdasági ágazatban és régióban kifejezetten alacsony volt. Ezek között erősen elmaradókat, súlyos helyzetűeket is találunk. A külföldi tőkével működő vállalkozásoknak a hazai vállalkozási szférát húzó hatása lassan érvényesül, bedolgozói hálózatuk lassan fejlődik. A gazdaság polarizációjának mérsékléséhez hozzájárulnak, de szerepük ehhez nem elégséges.

Széles körű egyetértés van abban, hogy a kormányzati gazdaságpolitikának feladata van a beruházások élénkítésében, terelésében. Kevesen vitatják, hogy a külföldi működő tőke vonzását, beáramlásának serkentését fenn kell tartani. Annál is inkább szükség van

a külföldi működő tőkére, mert bár jelentős hányada az említett koncentráció irányában hat, szigetszerű fejlődést hoz létre, egy szintén tetemes része, főképp a magyar tőkével közös vegyes vállalatokban, sokkal szélesebb körben is segíti a fejlődést, bővíti a beruházási forrásokat.

Eltérő vélemények vannak arról, feladata-e a kormányzatnak a hazai vállalkozások preferálása. Van olyan nézet, hogy lényegében nem is tudunk különbséget tenni, vagy ha igen, az mesterséges kettéosztása a gazdaságnak. A gazdaságban működnek 100 százalékból külföldi tulajdonú, vegyes (többségi magyar, illetve többségi külföldi) tulajdonú és tisztán hazai termelők és szolgáltatók (ez utóbbiak között megkülönböztethető a magán- és az állami tulajdon). Gazdasági súlyát tekintve igen jelentős az első csoport. A vállalkozások számában, elterjedtségében a vegyes tulajdonú és tisztán hazai (főképp kisebb) magánvállalkozások dominálnak. Kérdéses, hogy célszerű-e és hogyan lehet e körből a hazai tőke preferenciájára törekedni. A versenysemlegesség elve is amellettszól, hogy ne legyen megkülönböztetve a (túlnyomórészt vagy teljesen) hazai tőkéjű vállalat a külföldi tőkétől.

Másfelől kétségtelen, hogy a hazai tőke előnyben részesítése direkt vagy kifinomultabb formában mindenütt a világon érvényesül, így az Európai Unióban is. Végző soron ez ideológiai értékviszáltsáson, a nemzetállamok létén alapul és jelenleg nyíltan vagy hallgatólagosan teljesen elfogadott. A gazdasági vonatkozásokat tekintve kétségtelen, hogy nagy a hazai vállalkozások esélyeinek elmaradása a külföldiekétől, mégpedig mindenekelőtt éppen a tőkéhez való hozzájutásban, a beruházási képességben. Ez pedig kedvezőtlen hatásokkal jár a gazdaságban – mindenekelőtt az említett polarizációt váltja ki. Legdurvábban ez az ország bizonyos térségeinek rendkívül rossz helyzetében nyilvánul meg. Megalapozott javulást a hazai vállalkozások esélyeinek javításával lehet elérni.

A hazai vállalkozások preferálása, esélyegyenlőtlenségeinek mérséklése terén a módszerek kiválasztásában a piacgazdasággal, az EU-szabályozással konform módon kell eljárni. Valójában azonban a gazdasági szempontból leghatékonyabb, leginkább célravezető módszer megtalálása sem kisebb kérdés. A preferálás jelenleg igen elterjedt módja – a Széchenyi-terv keretében is főképp ez érvényesül – egyfajta direkt támogatás: meghatározott kritériumoknak eleget tevő vállalkozások, intézmények direkt kiválasztása. A projektfinanszírozás az EU-szokásokhoz hasonlóan ilyenkor célszerűen feltételez bizonyos önrészesedést. Más típusú direkt támogatás lehetőségét rejti az állami megrendelések rendszere, amelynek alkalmazása jelenleg szintén igen kiterjedt.

A hazai vállalkozások esélyeinek felzárkóztatásában fontos szerepet játszhatna a fentiek mellett a beruházások feltételeinek általános javítása, a vállalkozásfejlesztési támogatás indirekt eszközeinek alkalmazása. Ez a beruházások forrásai közül a saját források bővülését segítené, ily módon járulna hozzá a hazai vállalkozások esélyeinek javulásához, beruházási forrásaik bővüléséhez. Hosszabb ideje formálódik az értékcsökkenési leírás rendszerének felülvizsgálata, megújítása, ennek keretében szintjének differenciálása, a gyorsított leírás feltételeinek kijelölése. Széles körben felvetik egy lehetséges adócsökkentés szerepét a vállalkozások beruházási lehetőségeinek javításában. Vita folyik a nyereségadó szintjének értékelése körül – bizonyos, hogy inkább az áfarendszerben vannak csökkentési tartalékok.

A megtakarítások vagy a fogyasztás preferálása közötti gazdaságpolitikai döntés a beruházások szintjének fontos meghatározója. Ami a lakossági jövedelmeket és megtakarításokat illeti, a bérfelzárkóztatás az EU-közeli színvonalra (konvergencia) az alsó jövedelmi szintek jelentős emelésével jár, és várhatóan jórészt fogyasztásnövelő hatással lesz a következő években. A viszonylag nagymértékű jövedelmi polarizáció azonban nagy súlyt ad a magas jövedelműek megtakarításainak, amelynek közvetítése a beruházókhoz a bankrendszer és a tőzsde megerősödését, aktivitása javítását feltételezi.

Más irányú hangsúlyeltolódást is célszerű megfontolni. A gazdaság polarizáltsága, a vállalkozások esélyeinek különbözősége, mint említettük, igen erősen megnyilvánul regionális, területi szinten. E probléma kezelése, ami a beruházások terén a helyi hazai kis- és közepes vállalkozások közvetett támogatását jelenti, az önkormányzatok szerepének jelentős megerősítését teszi szükségessé. A szubszidiaritás elve mögött meghúzódó hatékonysági megfontolások mellett szólnak, hogy a helyi önkormányzatok nagyobb mértékben rendelkezzenek eszközökkel a vállalkozásfejlesztés decentralizált támogatásához.

Felhasznált irodalom

- Ábel István – Öcsi Béla [1999]: Finanszírozási szerkezet és tulajdonforma. *Közgazdasági Szemle*, október.
- Antalóczy Katalin [2001]: Magyar gyógyszeripar – privatizáció után. *Külgazdaság*, február.
- Antalóczy Katalin – Sass Magdolna [2000]: Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés a világ gazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, május.
- Antalóczy Katalin – Sass Magdolna [2000]: Zöldmezős működőtőke-befektetések Magyarországon: statisztikai becslés, vállalati motivációk, gazdasági hatások. *Külgazdaság*, október.
- Árvai Zsófia – Menczel Péter [2001]: A magyar háztartások megtakarításai 1996 és 2000 között. *Közgazdasági Szemle*, február.
- Bauer Tamás [1981]: Tervgazdaság, beruházás, ciklusok. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Bélyác Iván [1999]: A beruházási fordulat. Tanulmányok a rendszerváltás időszakából. Pécs, Janus Pannonius Egyetem Kiadó.
- Darvas Zsolt – Simon András [1999]: Tőkeállomány, megtakarítás és gazdasági növekedés. *Közgazdasági Szemle*, szeptember.
- Dedák István [2000]: A gazdasági felzárkózás növekedésméleti összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, június.
- Erdős Tibor [1986]: Növekedési ütem, növekedési pálya. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Erdős Tibor [2000]: A fenntartható gazdasági növekedés néhány elméleti problémája. *Külgazdaság*, július–augusztus.
- Hamar Judit [1999]: A külföldi működő tőke beáramlásának területi és szektorális jellemzői Magyarországon. KOPINT-DATORG Műhelytanulmányok, 31. szám, február.
- Hamar Judit [2001]: A külföldi és a hazai tőkével működő vállalatok szerepe a magyar iparban. *Külgazdaság*, április.
- Jankovics László [2001]: „A demokráciát önmagáért kell szeretnünk!” Kornai János előadása vietnami látogatása kapcsán. *Külgazdaság*, október.
- Klauber Mátyás – Barta Attila [2000]: Négysávós fejlődés. Az autópályák hatása a gazdasági növekedésre. *Cégvezetés*, 1–2. szám.
- Kopátsy Sándor – Matolcsy György – Sebestyén Tibor [1997]: A hazai vagyonerő és az amortizáció alakulása az 1961–1998. években. Privatizációs Kutatóintézet.
- KOPINT-DATORG [1998]: A világ és Magyarország gazdasága középtávon: 1998–2002. Budapest.
- Kovács Tibor [1999]: Vállalkozási övezetek – ipari parkok. *Gazdaság és Statisztika*, 4. szám.
- KSH [1996]: A beruházások alakulásának főbb tendenciái, 1991–1994.
- KSH [1999]: A beruházások alakulásának főbb tendenciái, 1995–1997.
- KSH [2000]: A gazdaság növekedését elősegítő húzó ágazatok. Nemzetközi összehasonlítás. (Összeállította: Nyitrai Ferencné dr.)
- Molnár László – Skultéty László [1999]: A beruházások alakulása 1992–1998 között. *Közgazdasági Szemle*, december.
- Schweitzer Iván [1980]: Központi döntések – vállalati erőfeszítések. *Gazdaság*, I. szám.
- Schweitzer Iván [1982]: A vállalatnagyság. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Soós Károly Attila [1986]: Terv, kampány, pénz. Szabályozás és konjunktúraciklusok Magyarországon és Jugoszláviában. MTA Közgazdaságtudományi Intézet – *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó* – Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- Szalavetz Andrea [2000a]: A befektetésösztönzés regionális tapasztalatai Magyarországon. *Külgazdaság*, február.
- Szalavetz Andrea [2000b]: A külföldi tőkebefektetések regionális hatásai – gazdaságpolitikai megfontolások. *Külgazdaság*, július–augusztus.

Függelék

1. táblázat

A beruházások alakulása nemzetgazdasági ágak szerint (Folyó áron, millió forintban)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	19771	24590	29899	46200	61833	77519	80108	83047
Bányászat	3413	4345	4232	4349	5360	10650	12137	8731
Feldolgozóipar	130446	162853	223523	312821	396018	548458	696584	726939
Villamos energia, gáz-, hő- és vízellátás	53493	74819	90874	94305	115046	162414	175631	189776
Építőipar	11221	15612	16549	27615	29177	41107	47579	49380
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	36929	43813	48566	105157	109137	144366	191334	208481
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	7340	7192	8424	10515	16439	19524	26106	31445
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	117007	176851	196886	216354	323930	354274	361170	504836
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	29750	35585	53081	44033	42880	60743	53963	70489
Ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	134597	167141	232743	324230	386657	393983	469745	584897
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	26727	38074	37761	40394	66194	127307	111474	136376
Oktatás	17914	20206	25168	28837	36735	42554	52378	57633
Egészségügyi és szociális ellátás	24061	32326	34443	31563	43657	50489	47942	56875
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	25643	39530	36615	51188	76613	104491	100992	121515
Összesen	638312	842737	1038764	1337561	1709876	2137879	2427143	2830421

Megjegyzés: 1995-től a beruházások értéke tartalmazza a le nem vonható általános forgalmi adó összegét.

Forrás: KSH Évkönyv 1996, 1999. Legfrissebb adatok: Beruházás, 2000. I–IV. negyedév

A nemzetgazdaság beruházásai területi egységenként
(Millió forintban, folyó áron)

	1991	1992	1993	1994	1995	1995*	1996	1997	1998	1999
Budapest	89 281	138 003	177 678	274 532	317 296	482 464	566 187	665 277	674 116	1108 241
Pest	27 540	35 108	40 070	90 764	102 586	46 986	50 606	159 342	205 569	142 876
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>116 821</i>	<i>173 111</i>	<i>217 748</i>	<i>365 296</i>	<i>419 882</i>	<i>529 450</i>	<i>616 793</i>	<i>824 619</i>	<i>879 685</i>	<i>1251 117</i>
Fejér	11 746	18 017	19 261	36 388	52 999	44 054	54 840	91 095	130 890	87 813
Komárom-Esztergom	17 998	18 119	14 832	25 982	26 839	22 303	40 264	42 031	55 978	73 835
Veszprém	9 201	13 345	17 430	24 959	28 296	20 778	27 622	55 185	78 397	52 010
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>38 945</i>	<i>49 481</i>	<i>51 523</i>	<i>87 329</i>	<i>108 134</i>	<i>87 135</i>	<i>122 726</i>	<i>188 311</i>	<i>265 265</i>	<i>213 658</i>
Győr-Moson-Sopron	13 239	21 737	28 712	51 311	50 050	51 684	83 893	87 456	118 601	204 667
Vas	10 694	28 737	15 801	21 862	39 094	35 471	37 153	35 930	56 589	59 316
Zala	9 423	13 147	11 040	23 606	24 926	18 743	26 254	37 940	58 643	38 752
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>33 356</i>	<i>63 621</i>	<i>55 553</i>	<i>96 779</i>	<i>114 070</i>	<i>105 898</i>	<i>147 300</i>	<i>161 326</i>	<i>233 833</i>	<i>302 735</i>
Baranya	10 629	15 241	21 101	22 297	27 941	28 873	30 476	43 770	53 938	62 892
Somogy	8 348	11 033	10 359	19 422	20 162	42 718	55 899	29 506	41 205	45 535
Tolna	6 005	7 463	10 083	18 287	19 789	14 822	23 957	29 958	43 034	39 357
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>24 982</i>	<i>33 737</i>	<i>41 543</i>	<i>60 006</i>	<i>67 892</i>	<i>86 413</i>	<i>110 332</i>	<i>103 234</i>	<i>138 177</i>	<i>147 784</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	17 383	27 480	26 178	44 250	52 562	42 235	71 572	84 545	130 290	126 802
Heves	7 055	10 358	11 861	17 512	20 446	16 643	22 030	31 727	89 030	57 293
Nógrád	2 649	3 855	4 491	8 595	9 789	8 815	14 144	15 909	20 827	17 946
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>27 087</i>	<i>41 693</i>	<i>42 530</i>	<i>70 357</i>	<i>82 797</i>	<i>67 693</i>	<i>107 746</i>	<i>132 181</i>	<i>240 147</i>	<i>202 041</i>
Hajdú-Bihar	11 234	16 365	17 655	31 765	41 212	35 827	46 799	60 651	86 272	72 286
Jász-Nagykun-Szolnok	8 033	11 529	13 177	20 416	33 828	37 870	62 060	36 576	51 848	42 385
Szabolcs-Szatmár-Bereg	10 954	16 172	21 435	33 188	43 069	20 542	23 881	79 258	67 468	49 605
<i>Észak-Alföld</i>	<i>30 221</i>	<i>44 066</i>	<i>52 267</i>	<i>85 369</i>	<i>118 109</i>	<i>94 239</i>	<i>132 740</i>	<i>176 485</i>	<i>205 588</i>	<i>164 276</i>
Bács-Kiskun	10 671	13 301	14 063	27 971	37 835	19 101	33 296	44 968	60 712	46 736
Békés	10 229	10 823	13 732	21 086	20 699	17 020	23 642	32 349	45 208	37 764
Csongrád	9 682	15 534	17 576	26 503	32 357	31 815	42 986	46 403	69 264	61 032
<i>Dél-Alföld</i>	<i>30 582</i>	<i>39 658</i>	<i>45 371</i>	<i>75 560</i>	<i>90 891</i>	<i>67 936</i>	<i>99 924</i>	<i>123 720</i>	<i>175 184</i>	<i>145 532</i>
Összesen	301 994	445 367	506 535	840 696	1 001 775	1 038 764	1 337 561	1 709 876	2 137 879	2 427 143

*1995-től a beruházások értéke tartalmazza a le nem vonható forgalmi adó összegét.